

Köszönő viszony a valósággal

PUBLICISZTIKA - LXI. évfolyam, 45. szám, 2017. november 10.

Volt nekem régen egy rovatom itt az *ÉS*-ben, amelyben *Kis politikai jelentéstan* cím alatt különféle témákból válogatott politikusi nyilatkozatokra reflektáltam. Hajdanában olyanokon ironizáltam, mint Palotás János képviselő, Bányász Rezső (már a '90-es években is csak) hajdani „táj. hiv.”-vezető vagy Vastagh Pál igazságügy-miniszter – vajon hányan emlékeznek még rájuk? De nem is a személyek az érdekesek, hanem a nyelvi fordulatok, amelyek írásaim tárgyát képezték. Például a *rendszerelváltás* és a *rendszerelváltozás* párosa – hogy mi volt a különbség a jelentésük és a használóik között.

Manapság azonban, amikor megkíséreltem újraéleszteni a sorozatot, és egyetlen friss darabja egy külügyi nyilatkozat kapcsán még a nyáron megjelent, arra jöttem rá, hogy a mostani politikusi megnyilvánulásokon már nem tudok ironizálni – és nem az én hibámból. Mert hogyan lehet humorral szemlélni azt, amikor egy minisztérium államtitkára (jegyezzük meg a nevét: Dömötör Csaba) a parlamenti szabályok szerint benyújtott hét darab, egyébként releváns írásbeli képviselői kérdésre a letelepedési kötvényekről ennyit válaszol: „Egy olyan reménytelen helyzetben lévő párt, mint az LMP, kétségbeesett politikai akciójával nem foglalkozunk.” Ökölbe szorított kézzel ugyanis éppenséggel lehet verni a billentyűzetet, csak hogy ebből értelmes mondatok még nem állnak össze a képernyőn.

A szóvivő elgondolkozik

Megszokott témámnál, a felsőoktatás kérdéskörénél maradva a kormányzóvivő Kovács Zoltán a Közép-európai Egyetemről egyebek között azt találta mondani, hogy „elgondolkodtató, ha olyan intézmények is működnek az országban, amelyek egy olyan sajátos világértelmezést vallanak, amelyről mára bebizonyosodott: köszönő viszonyban sincs a valósággal.”

Olcsó poén volna azon fennakadni, hogy K. Z. maga is a CEU-n szerzett diplomát. Felteszem, e kifogásra vagy azt mondhatja, hogy akkor ismerte meg, milyen sajátos a világértelmezésük, és ő azzal szembehelyezkedve írta meg értekezését, vagy akár azt, hogy akkor még nem volt ennyire sajátos.

Nézzük inkább, honnan tudja, milyen a CEU mint olyan „világértelmezése”. Egyáltalán: milyen egy egész szervezet világértelmezése? Más szóval van-e neki olyasmije? Tény, hogy mint minden egyetemnek, a CEU-nak is van küldetésnyilatkozata, amely a honlapján angolul és magyarul is megtalálható, és a számunkra érdekes idézet belőle ez: „Intézményünk kiemelten foglalkozik a társadalmi változások interdiszciplináris és összehasonlító kutatásával, a nyílt társadalmakba történő átmenet modelljeinek tanulmányozásával, valamint a nem nyugati fejlődési típust követő demokráciák elemzésével. Intézményünk multikulturális jellegéből adódóan teret nyújt különböző, sőt néha ellentétes álláspontok találkozására, elősegítve ezzel a helyi és egyetemes érdekek, illetve a szellemi és a gyakorlati kihívások közötti határvonal és átjárhatóság elmélyült megértését.”

Tudjuk persze, hogy a nyitott társadalom eszméje (újabban) milyen érzelmeket vált ki a kormány amúgy antiintellektuális irányba állt hivatalnokaitól és holdudvarából, de Láncki András címkézései vagy Schmidt Mária kirohanásai még nem ellenérvek szabatos kifejtései a fogalom használhatatlansága mellett. Arról pedig, hogy egy „világértelmezés” milyen viszonyban áll a „valósággal”, éppen az olyan tudományos kutatások hivatottak választ adni, amilyenek a CEU-n és még számos más egyetemen folynak, amint többek között K. Z. kormányzóvivő akkori doktoranduszi munkálkodása során is.

Mármost viláértelmezése inkább egy olyan egyetemnek van, amilyennel a kormányfő a napokban utasította az EMMI vezetőjét és további két miniszterét, hogy megállapodást kössenek, és azt haladéktalanul terjesszék a kormány elé. Ez ugyanis a thaiföldi (tessék mély lélegzetet venni!) Mahachulalongkornrajavidyalaya Egyetem, egy deklaráltan buddhista vallási intézmény, amelynek „viláértelmezése” nyilvánvalóan eltér a kormányfő részéről preferált keresztény/keresztényen alapokon álló világmagyarázattól. Hogy ez miért nem zavarja a kormányzóvivőt, arra lenne egy kézenfekvő magyarázatunk.

Arról van szó, hogy a kormánynak, a kormányfőnek és a szóvivőjének valójában semmi dolga azzal, hogy egy egyetem, különösen pedig egy magánegyetem, amely az állam költségvetését nem terheli, milyen oktatási profilt alakít ki, vagy ha úgy tetszik, milyen „viláértelmezést” vall magáénak, amennyiben van neki egy (a kormánytól független!) elismert akkreditációs szervezettől származó tanúsítványa, amilyennel egyébként a CEU is rendelkezik. Ezt ugyanis a kutatás és oktatás szabadságáról szóló alkotmányos jog biztosítja. Viszont ha a kormányfőhöz bekötött szóvivő valamiről azt nyilatkozza, hogy „elgondolkodtató”, a két nap alatt keresztülhajsolt törvények országában mindenre fel kell készülni.

És hogy mi az a minden, arra a *Moscow Times* közölte friss hír ad ötleteket. Korábban már tudósítottam róla, hogy bezárás fenyegeti a szentpétervári Európa Egyetemet. A fenyegetés most valóra vált: 2008-ban a tűzrendészeti szabályokra, tavaly a tornaterem (!) hiányára, idén már további részletezés nélkül az épület szabványoktól eltérő voltára hivatkoztak. Mivel a november 1-i tanévkezdést ezzel megghiúsították, az egyetem kénytelen kutatóhelyként folytatni a működését hazai diákjainak tudományos segédmunkatársi szerződést kínálva, de a külföldi diákok mindenképpen bajba kerülnek, hiszen a diákvízumukat így képtelenek lesznek megújítani. Miközben az orosz állam külföldről vízumkönnyítést ígérve toboroz újabb hallgatókat.

Most már csak az a kérdés, van-e a CEU-nak tornaterme.

Több kormányt az oktatásba!

De vajon mennyi joga van az államnak, illetve végrehajtó szervének, a kormánynak beleszólni az állami egyetemek kutatási és oktatási koncepcióiba? Nyilvánvaló, hogy a finanszírozás, vagyis az államilag támogatott hallgatók szak szerinti megoszlása, illetve létszáma révén közvetlenül tudja befolyásolni, melyek az (oktatási) kormányzat részéről preferált szakmai irányok. Így vált támogatottból megtűrtté például a kommunikáció, illetve így válhattak a Nemzeti Közszerületi Egyetem szakjai olyan mértékben támogatottá, hogy sokkal több professzort képesek eltartani, mint arányosan bármelyik másik egyetem. Jóllehet a nyilvános vitát ezek a döntések mindig megkerülik, szögezzük le, hogy elvben ez valóban a kormány joga – még akkor is, ha a különböző egyetemek közötti létszám-, és ennél fogva forráselosztást sem indokolják meg, illetve ha a döntéshez vezető eljárást mi egészen máshogy képzeljük el.

Kérdéses azonban, milyen alapon tiltanak be gyakorlatilag teljes képzési irányokat ugyanígy előzetes megbeszélések nélkül, mint ahogy ez történt például a világon rendkívül népszerű (és időszerű) digitális bölcsészet vagy vizuális kultúra szakokkal. Vajon nincs-e bármely egyetemnek joga olyan képzéseket akkreditáltatni és indítani, amelyek megfelelnek nemzetközi követelményeknek?

Az előbb említett Láncki András nem filozófusként, hanem rektorként nyilatkozott a *Mandinernek* szeptemberben, és ama bizonyíthatóan téves állítása mellett, hogy „egy magánegyetemen, magániskolában jórészt azt csinálnak, amit akarnak”, azt a vitatható nézetet is magáénak vallja, hogy „a fenntartó végrehajtójaként (...) a kormánynak joga van beleszólni az állami oktatásba. Hogy ez jó vagy nem? Az előző két évtizedben elburjánzott az a szemlélet, hogy csináljon mindenki azt, amit akar, tanítson, amit akar. A l'art pour l'art oktatástól el kell mozdulni a valóságos igényeket, szükségleteket tükröző oktatás felé.”

És hozzáteszi: „Ezért jó ötlet a duális képzés.” Igaz, akkor még nem ismerhette azokat a „valóságos igényeket”, amelyek miatt a kormány és a református egyház közötti megállapodás alapján a teológiai akadémiák kezdeményezhetik az „alkalmazott tudományok egyetemévé” való átminősítésüket, aminek egyelőre még feltétele, hogy duális képzések legyenek az erre a címre pályázó intézményekben.

Nem beszélve arról, hogy vajon biztos-e, hogy a mindig csak a kormány tudja, mik a „valóságos igények, szükségletek”, ami legalábbis bennem egy hajdani tervutasításos rendszer kereteit idézi föl. Miközben ma már a költségtérítéssel képzésekben a „vásárlók”, azaz a szülők és a diákok saját felelősségükre vállalják az anyagi kockázatot, ami egy formálisan még piaci alapon működő gazdaságban eléggé megszokott jelenség, és amit az „atyai” államnak talán nem kellene felülbírálnia, még ha ezt a legnagyobb gazdaságtudományi egyetem rektora helyesli is.

Az „álamfő” szelleme fölöttünk

Időnként végigsöpör a tudományközeli fórumokon egy-egy plágiumügy, és ilyenkor garmadával jönnek elő a zaftosabbnál zaftosabb esetek. A napokban például egy a Harvard Egyetemen kinevezett híres jogászprofesszor, Laurence Tribe ügyét melegítették fel, aki a '70-es évektől kezdve könyvei megírásában diákokat használt (régi nevén) „négermunkára”, akik viszont minden fenntartás nélkül oldalakat másoltak ki hivatkozás nélkül a *Law Review* című folyóiratból, valamint a Legfelső Bírósághoz beadott különvéleményekből.

A *The Guardian* friss története szerint egy fiatal tanár felismerte a blogbejegyzéséből származó saját szavait, pontosan 285-öt, valamint teljes gondolatmenetét a szakma egyik kiválóságának új publikációjában. Először még örült is neki, hiszen ezzel mintegy elismerték, milyen komoly elme is ő, azután inkább kiakadt, hisz nemrég dobták vissza egy a blogbejegyzésénél sokkal gondosabban megírt cikkét. Úgyhogy megvádolta a professzort a szerkesztőségnél, amely, miután hónapokig üldözte a szerzőt, csak annyit tudott kipurcolni belőle, hogy „valóban akaratlanul (!?) nagymértékben felhasználta” az ifjú kolléga írását, és azt ajánlotta, hogy újrafogalmazza az inkriminált részeket. Mire viszont az áldozat követelte, hogy tegye idézőjelbe az átvett részeket, és hivatkozzon rá, és a folyóirat végül így szolgáltattott elégtételt a helyreigazítás során.

Ez a történet nagyjából happy enddel zárult, de jó tisztában lenni a plagizátorok által alkalmazott ötfokú taktikával. Először is tagadni, tagadni, tagadni. Ha ez nem válik be, próbáljunk elveszni a részletekben és kimutatni, mi mindent *nem* másoltunk. A következő lépés felvonultatni a szakma jeleseit magunk mellett, hátha a vádló elsüllyed szégyenében. Ha ez sem használ, akkor vádoljuk meg a feljelentőt: ő se jobb a Deákné vásznánál, és ahelyett, hogy a szakma érdekeit tekintené, aláássa a tudomány tekintélyét a külvilág előtt. Végül arra kell hivatkozni, hogy nincs új a nap alatt, vagyis az ellopott ötletet valaki már korábban valamilyen formában közölte.

Ne gondoljuk, hogy Magyarországon csak egy államfő múltjában találunk másolmányt. Nemrég zárult le az MTA Tudományetikai Bizottságában egy furcsa ügy, amelyben bizonyítottan találták egy doktorandusz plágiumvádját két neves professzor ellen, akik engedélye és, ami fontosabb, pontos idézés és hivatkozás nélkül saját nevük alatt publikálták az illető kutatási eredményeit.

A honosítás 22-es csapdája

Most végre kiderül kritikussaim és rosszakaróim számára, hogy évek óta butaságokat írok, amikor azt erőltetem, hogy a hazai egyetemi állásokat nemzetközi pályázatokon kell megpályáztatni (persze magasabb fizetésekkel, mint a maiak). Az történt ugyanis, hogy az egyik jeles egyetem talált egy szépen dekorált Harvard-professzort, aki családotul boldogan jött volna hozzánk állásba. A pozitív végkifejlettel kecsegtető hosszas tárgyalások azonban akkor akadtak el, amikor kiderült, nálunk hogyan szabályozzák a

végzettségek elismerését.

Ahhoz, hogy a pályázatot komolyan lehessen venni, hiába professzor akár a Harvardon is, a diplomáját honosítania kell. Nosza, gondolnánk, ennek nyilván semmi akadálya: a hiteles másolatot (fordítással együtt) benyújtja az Oktatási Hivatal Magyar Ekvivalencia és Információs Központjának, az megvizsgálja, majd ráüt egy szép pecsétet. Az ám, de a törvény ezt máshogy gondolja. Idézem a 6. paragrafus 2. és 3. bekezdésének a releváns részeit: „Bizonyítványa vagy oklevele elismertetésére vagy honosíttatására az jogosult, aki kérelme benyújtásakor állampolgárságát, személyes adatait az állampolgárság és a személyi adat igazolására szolgáló hatósági igazolvánnyal, illetve magyarországi lakóhelyét lakcímet igazoló hatósági igazolvánnyal igazolja. (...) (A nem EU-állampolgár) akkor jogosult bizonyítványa vagy oklevele elismertetésére vagy honosíttatására (...), ha (...) keresőtevékenység folytatása (...) céljából kiadott tartózkodási engedéllyel rendelkezik.”

Vagyis ahhoz, hogy megpályázzon valaki egy egyetemi állást, már eleve 1) itt kell laknia, 2) álláshoz kapcsolódó tartózkodási engedélye kell legyen. Szóval jöjjön ide az USA-ból és lakjon itt, miközben persze egyelőre ott dolgozik, és az állást nem biztos, hogy megkapja. Aki ezt kitalálta, annak fogalma sincsen, hogy forognak a tudósok, tanárok a világban, de ha megtudjuk a nevét, róla fogjuk elnevezni a „honosítási csapdát”, és igyekszünk olyan híressé tenni, mint Joseph Heller Milo Minderbindert.

Az illető professzor azóta persze lemondott arról, hogy Magyarországra jöjjön; helyette Szlovákiát választotta. Csak mellékesen jegyzem meg, hogy amikor az USA-ban a '80-as években először szerződtek egy egyetemi állásra, nemhogy honosított oklevelet vagy doktori fokozatot nem kértek, hanem egész egyszerűen semmiféle okmányt a végzettségemről, a tanári vagy tudósi képzésemről. Arra már nem emlékszem, hogy az útlevelemet be kellett-e mutatnom, vagy elég volt csak kitöltenem egy formanyomtatványt, de tény, hogy az engem foglalkoztató tanszék „becsületszáva” az ottani hivatal minden további nélkül ellátott az ottani tb- és adóigazolvánnyal, a „Social Security” kártyával, ami minden ügyintézés nélkülözhetetlen eleme.

Ha botor módon haza nem jövök, ma sem tudnák, hogy végeztem-e egyetemem...

*

A múltkor bemutattam, hogyan járhat jól az, aki az állami egyetemről átnyergel egy egyházi egyetemre, ha már nyugdíjogosult lett: ilyenkor ugyanis mind a fizetését, mind a nyugdíját felveheti (*Egyenlő pályák, egyenlő esélyek*, ÉS, 2017/42., okt. 20.). Időközben megszületett az Alkotmánybíróságnak a döntése, amely a közalkalmazottak (és a hozzájuk hasonló státuszúak) nyugdíjtilalmára vonatkozó 2013-as törvényt helybenhagyja, többek között ilyen indoklással: „Mivel az állami nyugdíjrendszerben az állami nyugdíj funkciója a megélhetés biztosítása, ezért munkaviszony fenntartása esetén átmenetileg megszűnik a nyugdíjfizetés célja, vagyis az érintett személy nem marad a megélhetést biztosító jövedelem nélkül.” Majd hozzáteszi, hogy a magánszektorban foglalkoztatottak más helyzetben vannak, amit azzal magyaráz, hogy „az államháztartásból eredő forrással való gazdálkodásra lehetséges eltérő szabályt alkotni különösen az államháztartási pénzügyi egyensúly fenntartása érdekében”.

Csak hogy az alkotmány őrei, úgy látszik, arról elfeledkeztek, hogy mind a köz-, mind a felsőoktatásban, továbbá az egészségügyi intézményekben az egyházakkal kötött szerződésekben rögzített normatívák alapján az „államháztartásból eredő forrásokból” tartják fenn az egyházak tulajdonában vagy kezelésében lévő iskolákat, egyetemeket, kórházakat, illetve fizetik az alkalmazottakat, legyenek azok professzorok, tanítók vagy ápolók.

A jogot, mint mindig, most is megvédték. Az igazságosság továbbra is védtelen.